

СТЕПАНЕНКО В. В.,
кандидат юридичних наук,
викладач кафедри права
(Криворізький національний
університет)

ЧЕНШОВА Н. В.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри права
(Криворізький національний
університет)

УДК 347

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.6.2.2.21>

ПИТАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОСВІДУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В АГРАРНІЙ СФЕРІ

Ефективне функціонування агропромислового комплексу нашої держави є одним із пріоритетних напрямів розвитку економіки України, а також необхідною умовою її економічної безпеки. Серед стратегічних цілей держави, зазначених у Законі України «Про основні засади державної аграрної політики», визначено перетворення аграрного сектору на високоефективний, конкурентоспроможний на внутрішньому та зовнішньому ринках сектор економіки, гарантування продовольчої безпеки держави та розв'язання соціальних проблем на селі. Той фактор, що 60% сільськогосподарських угідь України являють собою високоякісні чорноземи, присутній порівняно високий рівень освіти та професійної підготовки аграріїв, наявні сприятливі природно-кліматичні умови для вирощування багатьох культур, а також відкритість світового, зокрема європейського, ринку реалізації цієї продукції, зумовлена євроінтеграційними процесами в Україні, вказує на доцільність пріоритетного інвестування агропромислового комплексу (АПК) України.

Ефективному залученню інвестицій, зокрема іноземному інвестуванню в сільське господарство та виробництво сільськогосподарської продукції, має сприяти належна правова база, організаційно-правовий механізм інвестування та прозорий публічний контроль за розподіленням та залученням інвестиційних ресурсів. Правове регулювання – це упорядкування суспільних відносин, здійснюване державою за допомогою права і сукупності правових засобів, їх юридичне закріплення, охорона і розвиток. Держава забезпечує життєдіяльність суспільства як системи через використання влади, а право – через нормативне регулювання. Останнє споконвічне покликане бути стабілізаційним і заспокійливим фактором завдяки принципам волі і справедливості, які містяться у ньому. Поняття «правове регулювання» ширше від поняття «законодавче регулювання», оскільки обсяг джерел права перевищує власне законодавчі джерела.

Автори статті обґрунтовують своє дослідження на підставі того, що сфера правового регулювання – це сукупність суспільних відносин, яку можна і необхідно впорядкувати за допомогою права і правових засобів. Інакше кажучи, сфера правового регулювання – галузь соціального простору, яка охоплена правом. Це насамперед суспільні відносини – економічні, політичні, аграрні,

земельні тощо. Йдеться про ті суспільні відносини, функціонування яких неможливе без використання правових засобів. Не все в суспільних відносинах урегульовано правом. Наприклад, не регулюються правом: у галузі економічних відносин – процеси виробництва; в галузі політичних відносин – розроблення програм і статутів партій; в галузі духовно-культурних – релігійні відносини тощо. Становити сферу правового регулювання у сфері фінансування агропромислового сектору економіки України можуть лише відносини, що піддаються правовому регулюванню. Право регулює конкретні глобальні відносини, що проходять через волю і свідомість людей. Під час встановлення сфери правового регулювання слід виходити не стільки із класифікації суспільних відносин (економічних, політичних тощо), скільки із матерії самого права як нормативного регулятора, спрямованість якого – порядок у суспільстві.

Стаття присвячена комплексному дослідженню організаційно-правових засад інвестування коштів в агропромисловий комплекс (АПК) України, в результаті чого обґрунтовано пропозиції з удосконалення фінансово-правових інструментів інвестиційної діяльності в АПК України.

У межах статті на виконання поставлених у ній завдань проведено порівняльний аналіз законодавства, що регулює інвестиційну діяльність в АПК України; з'ясовано організаційно-правові засади фінансово-інвестиційної діяльності в АПК; визначено поняття та розкрито зміст фінансово-правових відносин інвестування в АПК; розкрито поняття, зміст та види фінансових інструментів інвестиційної діяльності в АПК України; визначено сутність банківського кредитування як інструменту фінансово-інвестиційної діяльності в АПК; з'ясовано доцільність створення та функціонування спеціальних економічних зон як інструменту залучення інвестицій в АПК; досліджено зарубіжний досвід правового регулювання інвестиційної діяльності в аграрній сфері та виокремлено шляхи впровадження його в Україні; виокремлено напрями удосконалення організаційно-правового забезпечення інвестиційної діяльності АПК України.

Ключові слова: *інвестиційна діяльність в агропромисловому комплексі, фінансово-правові відносини інвестування в агропромисловому комплексі, фінансові інструменти діяльності, банківське інвестування, спеціальні економічні зони, зарубіжний досвід, напрями удосконалення.*

Stepanenko V. V., Chenshova N. V. Questions of research of experience of legal regulation of investment activity in the agrarian sphere

Regulation is the management of complex systems according to a set of rules and trends. In systems theory, these types of rules exist in various fields of biology and society, but the term has slightly different meanings according to context. For example:

- in biology, gene regulation and metabolic regulation allow living organisms to adapt to their environment and maintain homeostasis;
- in government, typically regulation means stipulations of the delegated legislation which is drafted by subject-matter experts to enforce primary legislation;
- in business, industry self-regulation occurs through self-regulatory organizations and trade associations which allow industries to set and enforce rules with less government involvement.

Monitoring is an important tool used by national regulatory authorities in carrying out the regulated activities. In some countries (in particular the Scandinavian countries) industrial relations are to a very high degree regulated by the labour market parties themselves (self-regulation) in contrast to state regulation of minimum wages etc. Regulations may create costs as well as benefits and may produce unintended

reactivity effects, such as defensive practice. Efficient regulations can be defined as those where total benefits exceed total costs. Regulations can be advocated for a variety of reasons, including, Market failures – regulation due to inefficiency. Intervention due to what economists call market failure. To constrain sellers' options in markets characterized by monopoly. As a means to implement collective action, in order to provide public goods. To assure adequate information in the market. To mitigate undesirable externalities. Collective desires – regulation about collective desires or considered judgments on the part of a significant segment of society. Diverse experiences – regulation with a view of eliminating or enhancing opportunities for the formation of diverse preferences and beliefs. Social subordination – regulation aimed to increase or reduce social subordination of various social groups. Endogenous preferences – regulation intended to affect the development of certain preferences on an aggregate level. Professional conduct – the regulation of members of professional bodies, either acting under statutory or contractual powers. Interest group transfers – regulation that results from efforts by self-interest groups to redistribute wealth in their favor, which may be disguised as one or more of the justifications above. The study of formal (legal or official) and informal (extra-legal or unofficial) regulation constitutes one of the central concerns of the sociology of law.

The thesis is devoted to complex research of institutional and legal framework investing in agriculture (AIC) of Ukraine, resulting substantiates proposals to improve the financial and legal instruments of investment activity in agriculture of Ukraine.

Key words: *investment activity in agriculture, financial and investment relationship in agriculture, financial and legal instruments of activity, investment banks, special economic zones, international experience, areas of improvement.*

Вступ. Впровадження ринку землі в Україні встановлює необхідність проаналізувати досвід окремих країн різних країн у питанні залучення інвестицій в агропромисловий комплекс, а також досвід функціонування спеціалізованих фінансових установ у галузі фінансування сільського господарства. Зарубіжний досвід щодо особливостей організації ринку іпотечного кредитування та ролі в ньому банків є цікавим і повчальним для України. В більшості іноземних країн у системі земельно-іпотечних відносин присутні аграрні, земельні, іпотечні банки, які кредитують сільгосптоваровиробників та сприяють розвитку сільського господарства загалом. Багатьма економічно розвинутими країнами успішно використовується механізм іпотечного кредитування, де ключовою ланкою виступає іпотечний банк. Кредитні операції є важливою сферою діяльності іпотечних банків.

Постановка завдання. Метою статті є розгляд досвіду правового регулювання інвестиційної діяльності в аграрній сфері.

Результати дослідження. Система фермерського кредиту є другим після комерційних банків кредитором фермерів у США. Вага заборгованості фермерів перед СФК за 2002–2011 рр. становила 27,4%. Водночас СФК є головним кредитором фермерів щодо надання іпотечних кредитів, питома вага заборгованості перед СФК сягала 31,2%. Система фермерського кредиту – це система з федеральним дозволом, але приватно вона належить банкам, кредитним асоціаціям та сервісним підрозділам, які створені як кооперативи з метою забезпечення кредитами і пов'язаними послугами сільськогосподарських виробників та їх кооперативів у США. Асоціація отримує кредитні ресурси від обласного банку фермерського кредиту або виступає як його кредитний агент. Далі місцева асоціація набуває права власності в обласному банку фермерського кредиту і бере участь у виборі його керівництва шляхом голосування за раду директорів. Отже, права власності в інститутах системи фермерського кредиту виникають знизу, на протипагу, наприклад, структурі власності в холдинговій компанії. Переважно банки фермерського кредиту отримують кредитні ресурси через продаж у масштабах всієї системи боргових цінних паперів на національних

фінансових ринках. Отже, розуміння кредитної кооперації в США відрізняється від європейського бачення. Зокрема, відмінністю є те, що ресурси кредитних кооперативних установ у Європі формуються за рахунок внесків членів кооперативів, а в США – переважно за рахунок випуску боргових цінних паперів. Така особливість дає змогу кредитній кооперативній системі в США залучати більше ресурсів у більш короткі терміни, але це можливо за умови добре розвинених фінансових ринків. До системи також входить спеціалізована установа – Федеральна корпорація з фінансування фермерських кредитних банків (Federal Farm Credit Banks Funding Corporation), яка випускає і реалізує боргові цінні папери від імені чотирьох фермерських кредитних банків із метою формування кредитних ресурсів для останніх, та п'ять обслуговуючих корпорацій. Також законодавство передбачає додатковий захист інвесторів у боргові цінні папери системи, а саме спільну і солідарну відповідальність банків за своєчасну виплату основної суми та відсотків за всіма борговими цінними паперами. Тобто якщо певний банк не спроможний оплатити основну суму боргу і відсотки за цінними паперами та ресурси FCSIC вичерпані, то відбувається звернення до всіх фінансово спроможних банків системи щодо задоволення вимог за цінними паперами. Також неможливо залишити без уваги досвід такої країни, як Аргентина. Це зумовлено сільськогосподарською та земельною спрямованістю, відносною успішністю у залученні іноземних інвестицій та існуванням диктатури у державному управлінні цієї країни у минулому.

Прийнято вважати, що в Аргентині створено та діє найбільш сприятливий інвестиційний клімат у світі з позиції саме іноземного інвестування. Основою цього, безумовно, є аргентинське законодавство. Основний закон про бізнес в Аргентині передбачає таке положення, як повна рівність прав господарюючих суб'єктів, резидентів та нерезидентів, у питанні доступу до зовнішніх та внутрішніх джерел фінансування і програм економічного сприяння. Однак залишився інший, не менш важливий виклик, а саме неадекватність та повільність судової системи [1, с. 15]. Аргентинські суди не звикли приймати рішення проти державних органів – взнаки давалося півторасторічне функціонування у системі диктату державного апарату. Для подолання таких явищ національний Конгрес ставив собі за мету максимально ретельно прописувати механізми та процедури в законодавчих актах, а також забезпечувати своєчасне прийняття підзаконних актів. Це великою мірою допомогло подолати суб'єктивізм суддів під час ухвалення рішень. Також важливим був прецедент, створений Верховним судом країни в питанні розв'язання міжнаціональних економічних суперечок. Своєю постановою суд установив, що у справах, стороною в яких виступає іноземна особа, необхідно керуватися виключно міжнародним правом. Орган виконавчої влади не має жодних можливостей висувати претензії щодо землекористування, забороняти землекористування, окрім як через суд. Це дало інвесторам, що вклали кошти у АПК, землеробство та тваринництво, додаткові можливості. Іноземні сільськогосподарські підприємства, що діють в Аргентині, або їх філії обкладаються податком на прибуток за 30-процентною ставкою.

Таким чином, вивчення іноземного досвіду правового регулювання залучення інвестицій в аграрній сфері дало змогу визначити такі позитивні тенденції: 1) чітке розмежування в законодавстві непрямих та прямих інвестицій та надання переваги останнім, надання переваги інвесторам, які здійснюють інвестування в найбільш депресивні регіони; 2) створення та законодавче визначення пріоритетних регіонів країни для інвестування в АПК (на зразок СЕЗ), налагодження транспортного сполучення з цими регіонами, компенсація державою до 20% затрат на оновлення виробничих потужностей, які мають високий рівень рентабельності, та стимулювання іноземних інвестицій країн Європейського Союзу (Німеччина); 3) звільнення інвесторів від сплати податку на прибуток та багатьох місцевих податків строком на 10 років (Італія); 4) звільнення від оподаткування на 5 років інвесторів, які вкладають значні суми інвестицій, та у разі створення корпорацій в АПК (Південна Корея), знижка до 70% ввізного мита на виробниче обладнання, яке використовується в АПК (Індія); 5) пріоритетність залучення іноземного інвестування в найбільш нерозвинуті території та галузі АПК шляхом спрощення систем оподаткування та ліцензування і патентування; створення законодавчо закріплених механізмів відкликання капіталовкладень інвесторів для мініміза-

ції економічних ризиків; зниження ставки оподаткування за всіма видами податків до 30% у разі використання національних засобів виробництва та створення нових робочих місць [10, с. 196].

Аналіз досвіду окремих країн різних регіонів у питанні залучення інвестицій в АПК, а також досвіду функціонування спеціалізованих фінансових установ дає можливість виокремити напрями впровадження іноземного досвіду фінансово-правового регулювання інвестування сільського господарства в Україні, зокрема щодо:

1) необхідності забезпечення на законодавчому та організаційному рівні рівності прав інвесторів (як резидентів, так і нерезидентів) у питаннях гарантування вкладення інвестицій у сільське господарство;

2) створення гарантій повернення інвестицій у разі банкрутства сільськогосподарського підприємства, однією з яких є страхування інвестицій;

3) гарантування державою невисоких ставок податку на додану вартість та податку на прибуток у разі інвестування в нерозвинутий, низької ліквідності сектор АПК та національне виробництво сільськогосподарської техніки;

4) спрощення ввізних процедур, запровадження спеціальних та виключних правил для ввезення сільськогосподарської техніки та устаткування;

5) застосування додаткових преференцій щодо інвесторів, які вкладають кошти в інвестиційні проекти, спрямовані на розвиток сільських територій [11, с. 197];

6) стимулювання залучення інвестицій у запровадження сільськогосподарськими підприємствами високотехнологічних засобів виробництва та ефективних заходів відновлення якості земельних угідь шляхом звільнення від оподаткування та на період їх запровадження.

Доведеною вважається необхідність створення та забезпечення належного функціонування СЕЗ як ефективного механізму інтенсифікації залучення інвестицій у АПК, що, безумовно, приведе до таких позитивних результатів, як: збільшення обсягів іноземних та національних інвестицій у галузь; залучення місцевого сільського населення до виробництва, що в результаті не тільки забезпечить приріст робочих місць, а й підвищить кадровий потенціал та наситить ринок фахівцями в галузі сільського господарства; підвищення рівня індустріалізації сільськогосподарського виробництва; розбудови соціальної та побутової інфраструктури села тощо.

На підставі аналізу досвіду окремих країн різних регіонів у питанні залучення інвестицій в АПК, а також досвіду функціонування спеціалізованих фінансових установ було зроблено конкретні висновки та узагальнення, в результаті яких видокремлено напрями впровадження іноземного досвіду фінансово-правового регулювання інвестування сільського господарства в Україні, такі як: необхідність забезпечення на законодавчому та організаційному рівності прав інвесторів (як резидентів, так і нерезидентів) у питаннях гарантування вкладення інвестицій у АПК; створення гарантій повернення інвестицій у разі банкрутства сільськогосподарського підприємства, однією з яких є страхування інвестицій; гарантування державою невисоких ставок податку на додану вартість та податку на прибуток у разі інвестування в нерозвинутий, низької ліквідності сектор АПК та національне виробництво сільськогосподарської техніки; спрощення ввізних процедур, запровадження спеціальних та виключних правил для ввезення сільськогосподарської техніки та устаткування; застосування додаткових преференцій щодо інвесторів, які вкладають кошти в інвестиційні проекти, спрямовані на розвиток сільських територій; стимулювання залучення інвестицій у запровадження сільськогосподарськими підприємствами високотехнологічних засобів виробництва та ефективних заходів відновлення якості земельних угідь шляхом звільнення від оподаткування та на період їх запровадження [1, с. 330].

Висновки. Ознаками сфери правового регулювання в галузі фінансування діяльності підприємств агропромислового комплексу України є такі:

– вона є соціальною, оскільки право регулює соціальні відносини, а не природні процеси (землетруси, тайфуни, фізико-хімічні явища тощо);

- є тією сферою соціального простору, де існують суспільні відносини, які можуть врегулюватися правом, тобто можуть пройти через волю і свідомість людей (не можна регулювати дії, вчинені в стані неосудності або фізичного примусу);
- містить у собі сукупність конкретних суспільних відносин, які потребують врегулювання правом (а не суспільних процесів, що протікають за об'єктивними законами суспільного життя і не потребують регулювання правом);
- охоплює найважливіші суспільні відносини, що у цей момент найбільшим чином зачіпають інтереси суспільства, трудових колективів, організацій, підприємств тощо. Тобто вона не є статичною, змінюється залежно від умов внутрішньої та зовнішньої обстановки, рівня економічного, соціального, духовно-культурного розвитку суспільства;
- має обмежений обсяг охоплення (межі правової регламентації) і не може містити в собі ті соціальні явища, які об'єктивно не допускають формально-юридичного впорядкування (дружба, любов тощо). Правом не може регламентуватися поведінка людини, її розумова діяльність, особисте життя. Безпосередня праця людини зі створення матеріальних або духовних благ також не регулюється правом, якщо під час реалізації своїх інтересів, знань, навичок, умінь, здібностей вона не вторгається у сферу іншої людини, суспільства, держави.

Список використаних джерел:

1. Денисенко М.П. Основи інвестиційної діяльності : М. П. Денисенко.: Алерта, 2003. 338 с.
2. Шевчук В.Я. Основи інвестиційної діяльності: В. Я. Шевчук, П. С. Рогожин : Генеза, 1997. 384 с
3. Дорошенко Т.В. Сутність інвестицій як економічної категорії. Т. В. Дорошенко: *Фінанси України*. 2000. № 11. С. 114–118.
4. Вінник О.М. Інвестиційне право: Навч. Посібник: О.М. Вінник: Юридична думка. 2005. 568 с.
5. Омельченко А.В. Інвестиційне право. Київський національний економічний університет. А.В. Омельченко: Атіка, 1999. 173 с.
6. Игонина Л.Л. Инвестиции: учеб. пособие / Л. Л. Игонина: Юристъ, 2002. 480 с.
7. Сергієнко В.В. Інвестиційне право / В.В. Сергієнко, М.В. Грузд. – Х.: ХНЕУ, 2008. 276 с.
8. Чернадчук В.Д. Інвестиційне право України: Навч. посібник для студ. вищих навч. закл. / В.Д. Чернадчук, В.В. Сухонос, Т.О. Чернадчук. Суми: Університетська книга, 2005. 384 с.
9. Гитман Л. Дж. Основы инвестирования / Л. Дж Гитман, М. Д. Джонк.; [пер. с англ. О.В. Буклемишев и др.] М. : Дело, 1999. 991 с.
10. Шарп У.Ф. Инвестиции / Уильям Ф. Шарп, Гордон Дж. Александер, Джеффри В. Бейли ; пер. англ. Москва. Инфра–М, 2003. 1028 с.
11. Правдюк Н.Л. Сутність інвестиційної діяльності: роль та значення інвестицій // *Вісник Запорізького національного університету*. № 2(6), 2010. С. 195–198.
12. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18 вересня 1991 р., № 1560-ХІІ // *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 47. Ст. 646.

